

УДК 811'255.4

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.2\(45\).218211](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.2(45).218211)

ПЕРЕДАЧА УКРАЇНСЬКИХ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Єрмоєнко С.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Пропонована стаття присвячена розгляду особливостей передачі українських односкладних безособових речень в англійському перекладі художнього тексту. Роботу проведено в межах сучасних перекладацьких студій. Дослідження виконано на матеріалі оповідань українського письменника Юрія Щербака та перекладу англійською мовою, здійсненого Анатолієм Біленко. Якщо в українській граматиці мова йде про односкладне речення, то переважна більшість дослідників визначає їх як такі, що мають один головний член речення, чи то підмет, чи присудок, та веде мову про такі типи односкладних речень: означено-особові речення, узагальнено-особові речення, неозначено-особові речення, безособові речення, інфінітивні речення, номінативні речення. Односкладні речення є семантично повними. Зрозуміло, що кожен тип має свої відмінності та характеристики і потребує детальної уваги при перекладі. Переклад безособових речень здійснюється за допомогою двоскладних речень в англійській мові, що досягається завдяки введенню формального підмета it, конструкції there is/ there are, яка виконує функцію формального підмета, також введенню інших підметів, виражених особовими займенниками. Крім того переклад безособових речень може бути здійснений за допомогою двоскладного речення, в якому додаток вихідного речення стає підметом речення перекладу, а присудок може бути виражений дієсловом як в активному, так і пасивному стані. При передачі українських безособових речень спостерігалось частотне використання граматичних трансформацій – замін типів речення, членів речення, граматичних перестановок. Проведене дослідження підтверджує теоретичні розробки вчених-перекладознавців щодо особливостей передачі українських односкладних речень в англійській мові, де домінуючою є тенденція заміни односкладного речення на двоскладне при перекладі.

Ключові слова: односкладне речення, безособове речення, граматичні трансформації, переклад безособових речень.

ПЕРЕДАЧА УКРАИНСКИХ БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Еременко С.В.

кандидат филологических наук, доцент,

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Предлагаемая статья посвящена рассмотрению особенностей передачи украинских односоставных безличных предложений в английском переводе художественного текста. Исследование выполнено на материале рассказов украинского писателя Юрия Щербака и перевода на английский язык, выполненного Анатолием Биленко. Если в украинской грамматике речь идет об односоставных предложениях, то большинство исследователей определяют их как таковые, что имеют только один главный член предложения, или подлежащее, или сказуемое, и ведут речь о таких типах односоставных предложений: определено-личные предложения, обобщенно-личные предложения, неопределенно-личные предложения, безличные предложения, инфинитивные предложения, номинативные предложения. Безусловно, что каждый тип имеет свои отличия и характеристики и требует детального внимания при переводе. Перевод безличных предложений осуществляется при помощи двусоставных предложений в английском языке, что

достигается благодаря введению формального подлежащего *it*, конструкции *there is, there are*, которая выполняет функцию формального подлежащего, также введению других подлежащих, выраженных личными местоимениями. Кроме этого перевод безличных предложений может быть осуществлен при помощи двусоставного предложения, в котором дополнение исходного предложения становится подлежащим переводного предложения, а сказуемое может быть выражено глаголом как в активном, так и страдательном залоге. При переводе украинских безличных предложений наблюдается частотное использование грамматических трансформаций – замен типов предложений, членов предложений, грамматических перестановок. Проведенное исследование подтверждает теоретические разработки ученых-переводоведов касательно особенностей перевода украинских односоставных предложений в английском языке, где доминирующей является тенденция замены односоставного предложения на двусоставное в процессе перевода.

Ключевые слова: односоставное предложение, безличное предложение, грамматические трансформации, перевод безличных предложений.

TRANSLATION OF UKRAINIAN ONE-MEMBER IMPERSONAL SENTENCES INTO ENGLISH

Yeromenko Svitlana

candidate of philological sciences, associate professor,
Odesa National I.I. Mechnikov University

*The given article highlights the main ways of translation of one-member impersonal sentences from Ukrainian into English. Our research has been done within the framework of modern translation studies. The investigation has been performed on the basis of the short stories by Yuri Shcherbak and their translation into English performed by Anatole Bilenko. In linguistics one-member sentence is defined as a sentence having only one main member of the sentence, either a subject or a predicate. These sentences are semantically and communicatively self-sufficient. In creative prose one-member sentences are mostly used in descriptions, where they produce the effect of a detailed but laconic picture of the described events foregrounding its main components; and as the background of dialogue, mentioning the emotions, attitudes, moods of the speakers. We have singled out the most frequent ways of translation of one-member impersonal sentences from Ukrainian into English. They are the following. One-member sentence is replaced with two-member sentence by introducing formal subject *it* or construction *there is/are*, performing the function of formal subject. One-member sentence is replaced with two-member sentence by changing the object of the target sentence into subject of the sentence in English translation. One-member sentence is replaced with two-member sentence by changing active voice into passive. One-member sentence is replaced with two-member sentence by introducing personal pronoun “you, they”. Divergences in the Ukrainian and English languages mainly on the grammatical level or absence of some grammatical forms require the usage of different grammatical transformations in the process of translation, mostly substitution of parts of speech, sentence members and sentence types and transposition.*

Key words: one-member sentence, impersonal sentence, grammatical transformations, translation of impersonal sentences.

Вступ. У синтаксисі української мови представлена широка палітра односкладних речень, серед яких дослідники ведуть мову про безособові речення, означено-особові та неозначено-особові речення, узагальнено-особові речення, інфінітивні речення, номінативні речення тощо. Різні види односкладних речень тяжіють до певної сфери вжитку. Так, наприклад, сферою вжитку безособових речень є розмовне мовлення та художня література. Узагальнено-особові речення властиві більше народному мовленню, оскільки досить часто вони представлені різними сталими виразами, прислів'ями та

приказками. Емоційно забарвлені інфінітивні речення притаманні розмовному мовленню, в той час як номінативні речення вживаються у публіцистиці та художній літературі (Пономарів, 2001) .

Загальною ознакою цих речень є відсутність одного з головних членів речення (або підмета, або присудка) у структурі простого речення, що робить їх непростими для перекладу, оскільки англійське речення повинно містити як підмет, так і присудок. Даний факт вимагає від перекладача особливої уваги й підходу у вирішенні цієї проблеми, звернення до традиційних способів передачі односкладних речень, а також пошуку індивідуальних перекладацьких рішень. Розуміння тексту англійською мовою пов'язано зі знанням особливостей її будови у порівнянні з граматичною будовою української мови. Такими особливостями англійської мови є її аналітичний характер; широке використання службових слів; сталий, жорсткий порядок слів в англійській мові у порівнянні з відносно вільним порядком слів в українській мові; широке використання зворотів з неособовими формами дієслова тощо (Карабан, 2001).

Актуальність дослідження. Сферою вживання односкладних безособових речень переважно є художня література, в той же час питання перекладу даного типу речень англійською мовою не досить часто стають предметом дослідження (див., наприклад, Карабан, 2001, Корунець, 2003), що робить нашу роботу актуальною й перспективною. В англійській мові, як правило, речення не можуть вживатися без підмета або присудка, тому переклад українських односкладних речень становить певні труднощі. Головна складність при перекладі полягає у правильному підборі підмета або присудка англійського речення, тому що англійськими відповідниками таких безпідметових речень виступають, як правило, двоскладні речення.

Метою дослідження є опис основних способів передачі українських односкладних безособових речень в англійській мові у перекладі художнього тексту.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовуються такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез теоретичного матеріалу, описовий метод; та власне лінгвістичні методи: зіставний, метод аналізу безпосередніх складників, метод ланцюжкового аналізу.

Матеріалом нашого дослідження стали оповідання Юрія Щербака. Переклад оповідань виконано перекладачем – Анатолієм Біленко. Всі оповідання представлено в електронному видання перекладів української художньої літератури англійською мовою – *Ukrainian Literature in English*.

Результати і обговорення. Ми визначаємо безособові речення як «односкладні речення, головний член яких називає дію або стан, котрі не мають виконавця чи носія або реалізуються незалежно від них» (Пономарів, 2001: 265). Досить часто безособові речення позначають стан природи або людини, наявність або відсутність чогось. Однією з найхарактерніших ознак безособового речення є вживання дієслова на –ся (Тут легко пишеться), також вживання дієслова є (було, буде), яке може поєднуватися у реченні з прислівником (Приємно було сидіти і милуватися краєвидом), іменником (Пора пакувати

валізи), модальним словом (Було б доцільно розглянути і це питання), безособовими формами на –но, –то (Було прийнято закон) (Пономарів, 2001: 266).

Передача українських безособових речень становить значний інтерес при перекладі англійською мовою, оскільки перекладацькі рішення є досить різноманітними. Звернемося до прикладів та проаналізуємо доцільність та правильність перекладацьких рішень у процесі перекладу.

Чи варто було так мучитись, малювати десятки тон води, піни, бризок, щоб потім тебе увіchnили в мінеральній воді, до того ж іще й не смачній (346).

Was it really worthwhile wearing oneself out painting dozens of tons of water, froth and spray only to be honored in the end with mineral water, which didn't even taste good (1).

Приємно було сидіти на теплому залізі (349).

It was pleasant to sit on warm iron (3).

Однією з ознак безособового речення є вживання дієслова *є* (у нашому випадку – *було*) у поєднанні з прислівниками (*варто, приємно*). Вищенаведені безособові речення передаються в англійському перекладі за допомогою двоскладного речення, яке утворюється завдяки введенню формального підмета *it*. Такий переклад безособових речень є досить розповсюдженим і часто використовується у перекладацькій практиці та згадується у теоретичних розробках перекладознавців. Зрозуміло, що саме такий переклад супроводжується граматичною трансформацією заміни типу речення у перекладі. У першому з вищенаведених прикладів ми спостерігаємо також застосування й інших граматичних трансформацій – заміни частини мови та членів речення.

Треба було полаятись з Гаврилюком за той стіл, що його витягли з кабінету Старого, як непотріб, а новий так і не поставили... (482).

I should have tongue-lashed Havryliuk for that table that had been removed from the Old Man's office as something useless and not replaced by a new one... (6).

У пропонованому реченні міститься декілька типів односкладних речень, які передаються за допомогою різних перекладацьких способів. Так, перше односкладне безособове речення передається двоскладним реченням завдяки введенню особового займенника *I* (*I should have tongue-lashed*). Далі у реченні йдуть два підрядних односкладних неозначено-особових речення з присудком, вираженим дієсловом у третій особі множини (*витягли, не поставили*). При перекладі зберігається односкладне речення завдяки вживанню пасивної форми дієслова.

Якщо правду казати, то людей тут не було тільки тому, що купальний сезон уже скінчився (346).

To tell the truth, the beach was deserted only because the bathing season had already come to an end... (1).

Пропонований приклад містить два односкладних речення, перше з яких інфінітивне (*якщо правду казати*) та передається в англійській мові за допомогою відповідного інфінітиву у ролі вставної конструкції (*to tell the truth*).

Друге ж речення – безособове (*то людей тут не було тільки тому*), яке передається в англійському перекладі за допомогою двоскладного речення з дієсловом у пасивному стані (*the beach was deserted only...*). Завдяки вживанню лексичної трансформації смислового розвитку (заміни причини наслідком) перекладач використовує пасивний стан дієслова для передачі вихідного безособового речення. Використання пасивного стану є досить розповсюдженим способом передачі односкладних речень в англійській мові. У процесі перекладу ми спостерігаємо граматичну трансформацію заміни типу речення.

Не хвилюйся, не поспішай, сказав він самому собі. Уважно подивись на стіл, може, фотографію кудись пересунули? Але темноокої дівчини ніде не було (343).

Now don't worry, don't jump to conclusions, he told himself. Look more attentively, what if the photograph was moved to another place? But the dark-eyed girl had disappeared (4).

У даному реченні міститься ціла низка односкладних речень різних типів. Так, речення *не хвилюйся, не поспішай, уважно подивися* є означено-особовими, оскільки в них головний член речення виражений присудком у другій особі однини. Дані речення зберігаються односкладними в англійському перекладі (*don't worry, don't jump, look more attentively*). Їх збереження при перекладі можна пояснити, на наш погляд, тим, що дієслово вжито в наказовому способі. Наступне речення – *може, фотографію кудись пересунули* – є неозначено-особовим реченням, оскільки головний член речення в них виражений дієсловом у третій особі множини. Дане речення передається в англійському перекладі за допомогою двоскладного речення, в якому додаток вихідного речення стає підметом речення перекладу (*фотографію – the photograph*), а дієслово вживається у пасивному стані – *was moved*. І, нарешті, третє речення є безособовим реченням (*але темноокої дівчини ніде не було*). І знову ж таки в англійському перекладі дане безособове речення передається за допомогою двоскладного речення, в якому додаток вихідного речення стає підметом у перекладі (*дівчини – the girl*), а дієслово вживається вже в активному стані (*had disappeared*). Безумовно, що такі варіанти перекладу супроводжуються граматичними трансформаціями заміни типів речення, членів речення, граматичними перестановками.

Мені стало холодно, й я накинув на плечі рушник. Мені теж здалось, що то людина (350).

I, too, thought it was a man. I felt chilly and threw a towel over my shoulders (4).

На другому поверсі довелося зупинитися й перепочити (339).

On the second floor he had to stop for a rest (1).

Йому, власне, не треба було стояти в черзі, бо він не збирався фотографуватися (342).

As a matter of fact, he didn't have to stand in the line, because being photographed was not his intention (3).

Крім вживання дієслова є (було, бути) ще однією ознакою безособових речень є вживання дієслівних форм на -с, -ся (*довелося, здалось*). Переклад

наведених вище безособових речень здійснено за допомогою двоскладних речень в англійській мові, де додаток вихідного речення стає підметом у реченні перекладу (*мені – I, йому – he*). Як наслідок такого перекладу відбуваються граматичні трансформації заміни не лише типу речення, а й заміни частин мови, членів речення та граматичні перестановки. Звернемося до розгляду інших способів передачі українських безособових речень в англійській мові.

Тут яблуку не було де впасти – стільки набилося бажуючих терміново сфотографуватися (341).

Such a lot of customers had crammed the place for an urgent photo that there was no room to swing a cat (2).

Автобусів має бути більше (474).

There should have been more (1).

Ще одним частотним способом передачі односкладних речень в англійській мові є використання формального підмета *there is, there are*. У пропонованих прикладах односкладні безособові речення передаються саме за допомогою двоскладного речення в англійському перекладі, де введено формальний підмет *there*. У першому з наведених речень також міститься ще одне безособове односкладне речення з присудком-дієсловом на *-ся* (*набилосся*). Переклад цього речення здійснено за допомогою двоскладного речення, де додаток вихідного речення стає підметом речення перекладу (*бажуючих – a lot of customers*), а присудок виражений дієсловом в активному стані. Саме такий варіант перекладу супроводжується значною кількістю граматичних трансформацій – заміни типу речення, граматичні перестановки, заміни членів речення та частин мови.

А може, її взагалі не було? Може, цієї дівчини зовсім немає на світі? (343).

Or maybe it had not been there at all? Maybe this girl did not exist in this world? (4).

Наведені вище безособові речення передаються в англійському перекладі за допомогою двоскладних речень. У першому випадку це досягається завдяки введенню в англійське речення формального підмета *it*, а й другому випадку завдяки тому, що додаток вихідного речення стає підметом у реченні перекладу (*дівчини – the girl*). Як наслідок такого перекладу спостерігається граматична трансформація заміни типу речення.

Дубові крісла XIX століття зсунуто вбік, бронзовий бюст Вольтера повернуто обличчям до вікна: звідси видно дахи автобусів, на яких не залежується листя (475).

Its oak armchairs of the 19th century were pushed aside, a bronze bust of Voltaire was turned around to face the windows giving on to the roofs of the buses on which the leaves were reluctant to stay put (2).

До безособових речень також зараховують речення, де головний член речення виражений дієслівним формами на *-но, -то* (*зсунуто, повернуто, видно*). Переклад безособових речень здійснено за допомогою двоскладних речень, в яких додаток вихідного речення стає підметом у реченні перекладу, а присудок виражений дієсловом у пасивному стані (*were pushed away, were turned round*). У

процесі перекладу відбуваються граматичні заміни типів речення, членів речення.

Висновки. Переклад безособових речень здійснюється за допомогою двоскладних речень в англійській мові, що досягається завдяки введенню формального підмета *it*, конструкції *there is, there are*, які виконують функцію формального підмета, також введенню інших підметів, виражених особовими займенниками. Крім того переклад безособових речень може бути здійснено за допомогою двоскладного речення, в якому додаток вихідного речення стає підметом речення перекладу, а присудок може бути виражений дієсловом як в активному, так і пасивному стані. При передачі українських безособових речень спостерігається частотне використання граматичних трансформацій – замін типів речення, членів речення, граматичних перестановок.

Список літератури

- Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську: Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
- Карабан В.І. Попередження інтерференції мови оригіналу у перекладі (граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) Вінниця: Нова Книга, 2001. 405 с.
- Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
- Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова. К.: Либідь, 2001. 400 с.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Щербак Ю. Оповідання. К.: Молодь, 2002. 194 с.
- Yuri Shcherbak. The Little Soccer Team and other stories. Translated by Anatole Bilenko. URL: <http://www.utoronto.ca/elul/>

References

- Karaban, V.I. (2003). Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku: Navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Karaban, V.I. (2001). Poperedzhennia interferentsii movy oryhinalu u perekladi (hramatychni ta leksychni problemy perekladu z ukrainskoi movy na anhliisku) Vinnytsia: Nova Knyha.
- Korunets, I.V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad): Pidruchnyk. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Ponomariv, O.D., Rizun, V.V., Shevchenko, L.Iu. (2001). Suchasna ukrainska mova. K.: Lybid.
- Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K.
- Shcherbak, Yu. (2002). Opovidannia. K.: Molod.
- Yuri, Shcherbak. The Little Soccer Team and other stories. Translated by Anatole Bilenko. URL: <http://www.utoronto.ca/elul/>

Стаття надійшла до редакції 23.09.2020 року